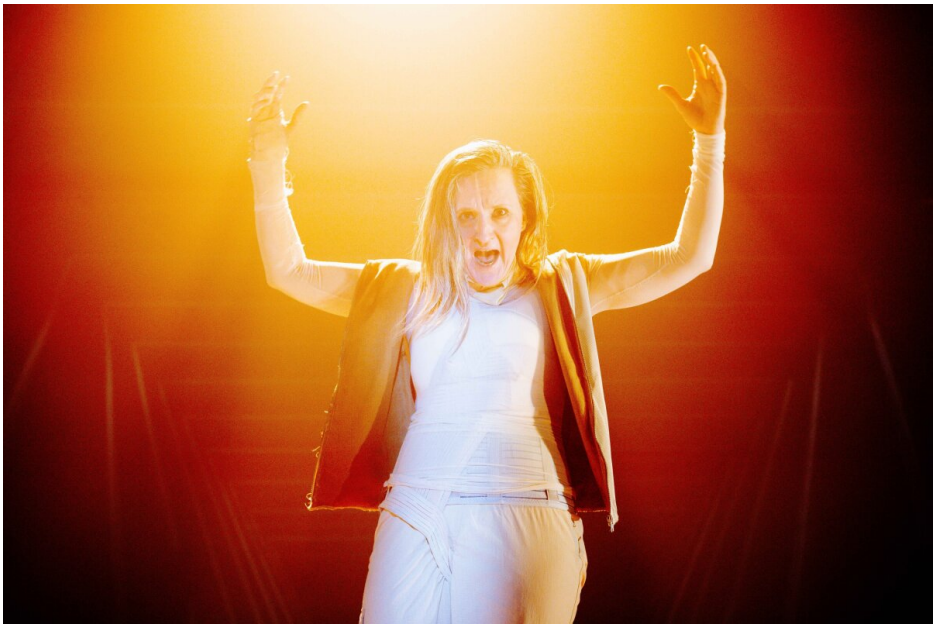

Beven

HET NIEUWSTEDELIJK

Oorlogswaanzin volgens Maria Milisavljević en William Blake

Pieter T'Jonck
Gezien op 14 februari 2024
OPEK, Leuven

Het moet iets met de tijdgeest te maken hebben. Net op het ogenblik dat in STUK Leuven het Artefact festival via de kunst zoekt hoe je aan de waan(zin) van de dag van vandaag kan ontsnappen brengt Het Nieuwstedelijk in een regie van Stijn Devillé 'Beven' (2017), een gelauwerd anti-oorlogsstuk van de Duitse theaterauteur en dramaturge Maria Milisavljević. In razend tempo belichaamt Sara Vertongen de talloze stemmen die rondzingen in de ether, op de soundtrack van kanonnen en bommen in uitzichtloze oorlogen.

20 FEBRUARI 2024

In de kleine zaal van Opek stapt Sara Vertongen naar het kleine vierkantje vooraan op de vloer, op maar een paar meter van het publiek. Die plek zal ze niet meer verlaten. Ze is uitgedost in een vreemd kostuum van bandages en windsels, met daarover een hesje. In dat ontwerp van Joëlle Meerbergen ziet ze eruit als een onwaarschijnlijk oorlogsslachtoffer, zo ééntje die het op wonderbaarlijke wijze nog kan navertellen. Dan flitsen voor het eerst, maar niet voor het laatst, talloze beelden van andere gezichten over het hare heen. Vertongen wordt een soort 'Jederman', Elkerlyc van oorlogswaanzin.

Al gauw ontdek je dat die oorlogswaanzin niet alleen aan het front leeft van één of andere oorlog, in Jemen, Gaza, Oekraïne, of welke andere brandhaard dan ook – Kongo misschien? – maar ook aan woedt aan de toetsenborden van de gamer die nog snel een next level in Minecraft of Fortnite wil halen. Of in de cynische logica van een personage dat zijn donaties tot een egotrip verheft.

Daarnaast zijn er westerlingen die meevoelen. Ze zijn 'aangeslagen' door het leed van onschuldigen. Maar hoe kan je meeleven met een moeder die kijkt in de dode ogen van haar kind, neergeschoten omdat het de bevelen om halt te houden niet hoorde, wegens doof. Hoe kan je meeleven met de soldaat die beseft dat hij een kind nodeloos vermoordde? Wat betekent empathie dan nog vraagt iemand zich bij monde van Vertongen af. Hoe waanzinnig is dat?

Maar overal davert de grond. Overal beven mensen van het gedreun. Of van existentiële angst? De tekst van Milisavljević is, met al dat gedreun, niet vies van forse effecten, en de regie gaat daar helemaal in mee. Auteur, regisseur en actrice stampen je met overtuiging een geweten. Dat werkt bijna verlammend. De grillige score van Geert Waegeman zet de roetsjbaan aan emoties en gedachten waaraan je blootgesteld wordt nog extra in de verf.

Maar overal davert de grond. Overal beven mensen van het gedreun. Of van existentiële angst?

Toch zijn er flitsen van inzicht die je scherp houden. Wat me bijblijft is het moment waarop op de achtergrond geen filmbeelden van oorlogen verschijnen, maar een suikerzoete manga-versie van de actrice. Zij vertelt een akelig aanstellerig verhaal van een leeghoofdig eisje dat wel eens de heldin zou willen zijn in een verkrachtingsverhaal waar ze triomferend uitkomt door liefde te tonen voor haar aanrander. Hoe verveeld moet je daarvoor zijn, hoe verwend en leeghoofdig? God mag het weten. Het maakt wel duidelijk hoe wij, westerlingen kijken naar ellende die ons niet alleen bespaard blijft, maar misschien wel gewoon in staat stelt om comfortabel verveeld toe te kijken en niets te doen.

Een ander thema, het basisthema zelfs als je goed luistert, is ontleend aan de 18e-eeuwe graficus en dichter William Blake. Het krijgt gestalte in een personage dat elke keer weer opduikt: de man die zit aan de rand van een plek genoemd Ulro. Stijn Devillé wees me op die connectie, en Els Theunis heeft het er ook over in het programmablaadje.

Blake was zijn tijd ver vooruit toen hij de destabiliserende krachten van de moderniteit benoemde in oeverloos lange gedichten, verlucht met tekeningen. Zijn verzameld werk beslaat, ook zonder die tekeningen, zo'n 900 bladzijden. Bij leven beschouwde men hem als net niet waanzinnig, maar latere generaties, niet in het minst die van de jaren 1960, erkenden het visionaire karakter van zijn werk. Wie er zich door wurmt ontdekt in pakweg 'The song of Los', 'The Book of Los' of 'Milton' hoe de mens zich de wereld voorstelt, en wat daarvan de gevolgen zijn. Het gaat Blake dus niet over hoe de wereld *is*, maar over hoe we ze *zien*. Het gaat hem over verbeelding. Dat maakt hem modern.

Hij ziet in die verbeelding vier gebieden. 'Ulro' is het domein van de rationaliteit, van 'Reason'. Die neigt tot abstracties die losstaan van de werkelijke ervaring. De manier waarop economen denken is daarvan een voorbeeld: ze reduceren de werkelijkheid tot modellen die ze dan de maatstaf zijn om wat ze zien te beoordelen. Oorlog kan zo 'nuttig' of 'nodig' worden. Daar focust dit stuk op. 'Generation' is een tweede niveau dat we maar al te goed kennen: blinde expansiedrang. In 'Beulah' komen menselijke relaties in beeld: een mooi ding, ook voor Blake, maar hij wantrouwt empathie al die alleen het eigen emotioneel comfort dient. Verbeelding komt voor hem pas tot bloei in 'Eternity', als elke zelfzuchtige overweging verdwijnt in de creatie van werkelijk nieuwe gedachten en beelden.

Als het over oorlog gaat zitten we duidelijk in 'Ulro'. Als het over de reacties op oorlogen gaat laat 'Beulah' zich van zijn slechtste kant zien. We laten een traantje bij het beeld van een moeder die een kind verloor, maar we denken niet verder over wat dat voor haar betekent, noch wat onze verantwoordelijkheid is.

Milisavljević brengt dat allemaal te berde in een tekst die als twee druppels water lijkt op de absurde stroom informatie die je op een willekeurige dag via (sociale) media bereikt. Pas helemaal op het einde evoceert ze het moment dat mensen abstracties, hebzucht en eigenliefde opzij zetten om elkaar de hand te reiken. Dat voel je ook in deze voorstelling van Nieuwstedelijk. Alleen, het komt aan als een laatste strohalm van hoop. Misschien lukt het wel nog ooit, maar zoals ‘Beven’ hier gestalte krijgt door Sara Vertongen lijkt dat eerder een vrome wens dan een reëel perspectief.